

Christelijke mensvisie en gendertheorie

Kardinaal dr. W.J. Eijk beschrijft het ontstaan van de gendertheorie en de antropologische visie van de Rooms-katholieke kerk op gender.

Genderideologie: accepteren van ons lichaam zoals het geschapen is

Aartsbisschop Bernardito Auza legt aan de Verenigde Naties uit dat gender is meegegeven bij de schepping en dat de mens dit als gegeven moet accepteren.

Vijftig jaar Humanae Vitae

Katholiek Nieuwsblad, 20 juli 2018

Op 25 juli is het exact vijftig jaar geleden dat de encycliek Humanae Vitae verscheen. De rondzendbrief van paus Paulus VI over het menselijk leven en geboorteregeling is misschien wel de meest controversiële encycliek van de twintigste eeuw.

Liefde is...

Humanae Vitae wordt veelal gezien als 'de encycliek die de pil verbood'. Maar ze biedt ook een mooie reflectie op de vier kenmerken van ware huwelijksliefde. Liefde, schrijft Paulus VI, is:

- 1. VOLLEDIG MENSELIJK** Zij is vóór alles een volledig menselijke, dat wil zeggen tegelijk zinnelijke en geestelijke liefde. Het gaat dus niet alleen om een louter natuurlijke of emotionele drift, maar ook en vooral om een vrije wilsvaard die zich in de vreugden en in het verdriet van het dagelijks leven zoekt voort te zetten, ja te vermeerderen; en wel zo dat de echtgenoten één van hart en ziel worden en samen hun menselijke voltooiing bereiken.
- 2. ALOMVATTEND** Zij is vervolgens een alomvattende liefde, dat wil zeggen een heel bijzondere vorm van persoonlijke vriendschap, waarbij de echtgenoten alles grootmoedig met elkaar delen zonder ongerechtvaardigd voorbehoud of egoïstische berekening. Wie zijn partner werkelijk liefheeft, heeft deze niet alleen lief om wat hij van hem of haar ontvangt, maar om hem of haar zelf, blij zijn partner door de gave van zichzelf te kunnen verrijken.
- 3. TROUW** De echtelijke liefde is ook trouw en uitsluitend tot de dood; want aldus aanvaarden bruid en bruidegom haar op de dag waarop zij zich vrij en in volledig bewustzijn door de huwelijksband aan elkaar verplichten. Hoewel het soms moeilijk kan zijn deze echtelijke trouw op te brengen, kan niemand beweren, dat zij onmogelijk zou zijn, edel en vol verdienste als zij is in tegenspoed. Het voorbeeld van zovele echtparen door de eeuwen heen bewijst niet alleen, dat zij met het wezen van het huwelijk overeenstemt, maar bovendien, dat zij de bron is van een diep en duurzaam geluk.

4. **VRUCHTBAAR** Deze liefde is tenslotte vruchtbaar, omdat zij immers niet in de gemeenschap van de echtgenoten kan blijven opgesloten, maar zich wil verwijden en nieuwe levens wil verwekken. Door hun innerlijke aard zijn het huwelijk en de huwelijksliefde gericht op gezinstichting. Van het huwelijk zijn de kinderen waarlijk een uitmuntend geschenk en zijzelf dragen hogelijk bij tot het welzijn van de ouders.

'De priesters kregen weinig steun van hun bisschoppen'

Kerkhistoricus Paul Hamans verdiepte zich in de vraag hoe Humanae Vitae in Nederland werd ontvangen. "De leiding van de Kerk in Nederland en veel gelovigen hebben deze encycliek niet aanvaard."

Als Humanae Vitae (HV) verschijnt, is er ook in Nederland commotie over de encycliek. Mgr. Paul Hamans licht in zijn onlangs verschenen boek Het Pastoraal Concilie van de Nederlandse kerkprovincie (1966-1970) en het bisdom Roermond in de jaren zestig een tipje van de sluier op over wat er zich toen afspeelde. "Op de dag dat HV beschikbaar kwam, was kardinaal Alfrink in Afrika voor een werkbezoek. Ook de bisschoppen Bluysen (Den Bosch) en Ernst (Breda) waren afwezig. Onder leiding van de directeur van het Pastoraal Instituut van de Nederlandse Kerkprovincie werd een verklaring uitgebracht waarin men vraagtekens plaatste bij de encycliek. Hierin werd benadrukt dat het document niet onfeilbaar zou zijn en dat de discussie over dit onderwerp derhalve vrij kon worden voortgezet. Twee van de ondertekenaars waren de vicarissen-generaal van Den Bosch en van Breda. Zij werden hier door kardinaal Alfrink op aangesproken. Hij vond dat zij als plaatsvervaarders van hun bisschoppen deze verklaring niet hadden mogen ondertekenen."

Wat was eigenlijk de positie van de Nederlandse bisschoppen in deze kwestie?

"In een bisschoppenvergadering op 31 juli 1968 stelden de bisschoppen zich na terugkomst van kardinaal Alfrink allemaal achter de encycliek op. De twee bisschoppen (mgr. Bluysen en mgr. Ernst) die op vakantie waren, lieten zich vervangen door hun vicaris-generaal. Die zorgden ervoor dat de eenduidige aanvaarding van de encycliek in een verklaring van de bisschoppen werd afgezwakt, waardoor er ruimte gemaakt werd om de encycliek niet te aanvaarden. Daarmee was de toon gezet. De bisschoppen waren er persoonlijk van overtuigd dat de encycliek gewoon de geloofsleer was die iedereen moest onderhouden. Hun omgeving wist hen om te praten."

Hoe heeft het zover kunnen komen?

"Er was al jarenlang discussie over het huwelijk. Niet dat de geloofsleer daarover onduidelijk was, maar de mensen hadden vragen en gingen daarmee naar de priesters. Het is de taak van de priesters de mensen op een herderlijke wijze naar het geloof toe te leiden, en daarbij hoort ook de moraal. Maar veel priesters wezen mensen op andere mogelijkheden. Zo groeide in de pastoraal vanaf de jaren vijftig al een grotere vrijheid inzake de kerkelijke huwelijksleer. Tussen 1961 en 1968 zijn de priesters door de leiding van de Kerk onvoldoende geholpen bij een pastoraal die mensen opvoedt tot de beleving van het geloof op het vlak van de huwelijksmoraal."

Wat bedoelt u daarmee?

"Ik bedoel een pastoraal die mensen naar het beleven van het geloof leidt. Dat kan moeite kosten en zelfs offers vragen. Het is een proces van bekering. Deze oproep tot bekering wordt soms door mensen uitgelegd als het pesten of onderdrukken van de gelovigen. Op een gegeven moment zijn de priesters opgehouden om HV te verkondigen. Dat hangt ook samen met het feit dat je daar een geloof bij nodig hebt waarin het huwelijk wordt beleefd voor het oog van de Schepper. Als dit geloof niet meer aanwezig is, kan de Kerk wel zeggen dat je geen voorbehoedsmiddelen mag gebruiken, maar dan landt het niet."

Vaak wordt gesuggereerd dat HV een van de oorzaken is van de leegloop van kerken. U spreekt dit tegen.

"De priesters merkten in de jaren vijftig al dat de kerkgang afnam en moesten hier antwoord op geven. In het bisdom Roermond sprak men hier tijdens officiële vergaderingen over. In een daarvan werd gezegd: de mensen

blijven uit de liturgie weg omdat ze niet meer trouw zijn aan de huwelijksleer van de Kerk. Dan is er zo'n afstand tussen jezelf en God, dat je gemakkelijker bij Hemwegblijft. Die redenering heb ik in de bronnen aangetroffen. Het zal niet in alle gevallen gelden, maar ik zie er wel iets in. Als je met iemand ruzie hebt, ga je immers niet meer zo gemakkelijk bij hem op bezoek." (FP)

'Humanae Vitae is de juiste weg'

Toen Humanae Vitae verscheen, was de eerste reactie van zuster Hanna Klaus (1928): "Heel aardig, Heilige Vader, dat u ons vertelt wat wij niet mogen doen, maar u vertelt ons niet wat wij wel mogen." Ze besteedde een groot deel van haar werkzame leven aan het beantwoorden van die vraag.

Wat 'wel mag', is Natural Family Planning (NFP), natuurlijke gezinsplanning, dat wil zeggen gebruikmaken van de signalen die het lichaam van de vrouw afgeeft over wanneer ze vruchtbaar is. Humanae Vitae spreekt daar ook over in de context van verantwoord ouderschap.

Zuster Hanna is arts en lid van de congregatie van Medische Missiezusters en stak veel tijd en energie in de promotie van NFP. In 1980 begon ze met het programma TeenSTAR, om NFP bekend te maken onder tieners. De behoefte bleek groot en het programma wordt inmiddels in ruim dertig landen wereldwijd gegeven, aan katholieken en niet-katholieken.

NFP is geen 'natuurlijke anticonceptie', benadrukt de zuster. "Het leert echt bewustzijn van de vruchtbaarheid aan." Het is haar ervaring dat zodra tieners hun vruchtbaarheid leren begrijpen, "ze onder de groepsdruk uit beginnen te komen en hun eigen besluiten gaan nemen. Het maakt niet uit of ze in de Bronx (buurt van New York - red.) of in Ethiopië zijn, de kinderen worden zich bewust van hun eigen identiteit".

Wat zuster Klaus betreft, is Humanae Vitae "de juiste weg. Ik denk niet dat vruchtbaarheid een ziekte is en ik denk niet dat het redelijk is om sterke medicijnen of chirurgie te gebruiken om een normale lichaamsfunctie te verwijderen". Margreet Boender van SensiPlan Nederland ziet een toenemende interesse in NFP, niet alleen onder christenen, maar juist ook onder niet-religieus gemotiveerde mensen. "We zien het totaal aantal cursisten dat zich bij ons aanmeldt, groeien. Daarbinnen groeit de groep die aangeeft geen religieuze motivatie te hebben om voor NFP te kiezen, het hardst. Dat zijn bijvoorbeeld vrouwen die geen hormonale pil meer willen slikken."

SensiPlan geeft zelf geen cursussen aan tieners, "maar wij horen van het grootste deel van de cursisten dat ze graag in hun middelbare schooltijd hierover gehoord hadden. Ik kan me ook voorstellen dat sommigen dan andere keuzes zouden hebben gemaakt. Als je je bewust bent van je vruchtbare periode, pas je daar sneller je gedrag op aan." (CNS/PD)

Waarom kwam Humanae Vitae niet aan?

De boodschap van Humanae Vitae kwam voor velen onverwacht, stelt moraaltheoloog Marc Timmermans. Hij gaat in op de vraag waarom veel katholieken moeite hadden met de encycliek.

"Het is belangrijk om te benadrukken dat er sprake was van een zeer complexe situatie", zegt Timmermans. "Er speelden heel veel binnen en buitenkerkelijke factoren mee. Voor het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) waren er met name in Nederland zaken aan het verschuiven. Men bleef nog braaf katholiek, maar onderhuids was er van alles aan de hand. Toen kwam het Concilie, het aggiornamento, het bij de tijd brengen van de Kerk. De indruk werd gewekt dat veel bespreekbaar was. En dat gebeurde in ons land op grote schaal. In gespreksgroepen in het hele land werd al vanaf 1963 over allerlei zaken gediscussieerd, van priesterceelibaat tot geboorteregeling. Dit alles creëerde een sfeer van: alles is bespreekbaar en veranderingen zijn aanstaande."

Toen rond 1960 de anticonceptiepil in de handel kwam, vroeg men zich af of de Kerk die wel zou afwijzen, vertelt Timmermans. "De vraag was: valt de pil onder dezelfde argumenten waarmee andere vormen van

kunstmatige geboortebeperking zijn afgewezen? Daar was men niet meteen zeker van, omdat het een middel was dat de huwelijksdaad als zodanig in stand hield. Het leek daarmee een andere kwestie. Ook belangrijk is dat vanaf 1964 een aantal theologen zich vóór verandering van het geldende kerkelijke standpunt uitsprak. In 1967 lekte een rapport uit van de speciale pauselijke commissie over dit thema, waaruit op te maken viel dat een meerderheid van die commissie vóór verandering was.”

Volgens Timmermans werd er in de publieke opinie eigenlijk al rekening mee gehouden dat er in de Kerk iets zou veranderen. “Vanaf dat moment zeiden zelfs consciëntieuze artsen en geestelijken: ‘Doe het maar, want het gaat binnenkort veranderen.’ Humanae Vitae landde in die historische en sociale context, twee maanden na de rellen van mei ‘68 en het ‘verbod om te verbieden’. Als ze twee jaar eerder was gekomen, zou het misschien anders zijn geweest. Maar Paulus VI heeft zelf gezegd er enorm mee geworsteld te hebben. Niet met wat hij moest zeggen, maar met hoe hij het moest zeggen.” (FP)

Overgenomen met toestemming van [Katholiek Nieuwsblad](#).

Moet je aan een lichaam willen sleutelen?

Katholiek Nieuwsblad, 26 april 2018

door Esther Raaijmakers

[KatholiekNieuwsblad](#)

Is het geslacht waarmee je geboren wordt een gegeven of een keuze? Deelnemers aan de bijeenkomst ‘Hij - zij - het?’ van het Netwerk Katholieke Zorgprofessionals Nederland bogen zich zaterdag over die vraag.

“Eigenlijk is het opmerkelijk,” zegt moraaltheoloog Lambert Hendriks. Je ziet in de samenleving ontwikkelingen waarin mensen de verschillen tussen man en vrouw proberen op te heffen. Denk aan de NS, die onlangs de aanspreekvorm ‘dames en heren’ verving door ‘reiziger’, of het feit dat er steeds meer genderneutrale toiletten komen. Tegelijkertijd zie je ook een trend waarin juist de verschillen tussen man en vrouw worden benadrukt. Er worden steeds vaker hardloopwedstrijden voor vrouwen georganiseerd, zogenaamde Ladiesruns. En onlangs was er nog de SIRE-campagne ‘Laat jij jouw jongen, genoeg jongen zijn?’.

Een spanningsveld

Een studiedag over de gendertheorie, het is pittige materie. Eigenlijk komt de katholieke visie hierop neer: Gods openbaring komt tot ons via de Bijbel en de geschapen werkelijkheid. De schepping zoals die is, heeft dus een doel. Katholieke filosofen hebben veel nagedacht over de natuurwet; de openbaring van God zoals die via de natuur tot ons komt. De genderideologie doet het tegenovergestelde: denken dat dingen in de natuur willekeurig zijn en dat je die naar je eigen hand kunt zetten.

Waar de gevoeligheid ligt

“Vandaag de dag reduceren mensen geslachtsverschillen vaak tot gender”, vervolgt Hendriks. “Men spreekt steeds vaker over het verschil tussen sekse en gender. Bij sekse gaat het dan om biologisch-lichamelijke verschillen tussen man en vrouw en bij gender om de verwachtingen of rollen die het man of vrouw zijn met zich meebrengt. Hoe een man of vrouw zich gedraagt, verschilt per land of cultuur. Volgens Simone de Beauvoir zijn de verschillen niet aangeboren. ‘Je wordt niet als vrouw geboren, maar ze maken je vrouw.’ Als je zo verder redeneert, betekent dit dat je het geslacht waarmee je geboren bent, vrij kunt aanpassen.”

“Er zijn inderdaad mensen die zowel kenmerken van het mannelijke als het vrouwelijke geslacht hebben”, zegt Hendriks. “Of denk aan mensen met genderdysforie. Deze mensen hebben het gevoel dat hun geboortegeslacht

niet overeen komt met hun genderidentiteit. Het klopt: er zijn mensen met problemen op dit vlak, maar een minderheid kan natuurlijk nooit de norm of het uitgangspunt worden. U hoort meteen waar de gevoeligheid ligt. De maatschappij verdraagt dit soort uitspraken niet.”

Ziel en lichaam

Hendriks: “Soms beperkt men de identiteit van de mens tot de fysiologische processen in de hersenen. Het lichaam is een soort aanhangsel dat ondergeschikt is aan deze identiteit. Het menszijn wordt heel biologisch benaderd. De mens is het lichamelijke, materiële. Wat ontbreekt is de geestelijke dimensie. Als christen is het belangrijk de mens te zien als eenheid van ziel en lichaam. De vrijheid die God ons aan geeft, betekent niet dat wij ons lichaam kunnen ontwerpen zoals wij dat willen. Dat is een beetje de kant die we als samenleving opgaan. Men voelt niet meer aan dat de omgang met je lichaam te maken heeft met wie je bent en dat het lichaam niet zomaar materie is. Ook het lichaam is geschapen naar het beeld en de gelijkenis van God. Wij mensen kunnen met ons verstand ervaren dat we een geschenk zijn, dat je ontvangt zoals het is.” Naast een aantal mensen van middelbare leeftijd zijn er ook behoorlijk wat jonge mensen op deze dag afgekomen, bijvoorbeeld Rick en zijn vriendin Dorothé. Hij is in opleiding tot huisarts en zij is bijna afgestudeerd als apotheker.

“Onlangs ging er nog een recept door mijn handen, waarvan ik wist: ‘Dit is voor mensen die bezig zijn met een genderswitch’”, zegt Dorothé. Rick voegt toe: “Het is toch een onderwerp waar ik als huisarts meer mee te maken ga krijgen. Ik ervaar vooral een spanningsveld tussen de kerkelijke visie en de samenleving. Ik mag mijn visie als dokter aan de patiënt geven, maar de patiënt heeft ook zijn eigen idee. Je zou je ook kunnen terugtrekken uit de samenleving omdat je het niet eens bent met bepaalde ontwikkelingen, maar ik denk niet dat dat goed is.” Voor het koppel staat uiteindelijk de barmhartigheid voorop: “Wat zou Jezus doen?”

Een antwoord hebben

Zuster Benedicta, van de Zusters van Liefde uit het Vlaamse Kortemark, is naar de bijeenkomst gekomen omdat ze haar visie op de gendertheorie beter wil kunnen onderbouwen. Met een aantal medezusters leidt zij een internaat waar kinderen uit gebroken gezinnen wonen. “Die kinderen hebben vaak helemaal geen beeld van hoe een goed gezin functioneert. Ik wil graag een antwoord hebben, als de kinderen vragen: wat vindt u daarvan? Als zuster spreek ik namens de Kerk en ik moet mijn antwoord ook kunnen uitleggen.” 's Middags gaan de deelnemers in groepjes uiteen om aan de hand van kerkelijke documenten over gender te spreken. Het onderwerp gender heeft alles te maken met beelden van manen vrouw-zijn. Een jonge vrouw geeft aan dat ze het lastig vindt dat de maatschappij meer naar gelijkheid tussen man en vrouw streeft in plaats van gelijkwaardigheid, zoals de Kerk verkondigt. “Het is mooi om te ontdekken welke gaven en krachten je als vrouw hebt, maar wanneer je zoiets zegt, word je al heel snel in een hoek geduwd.” Er zijn duidelijke verschillen tussen man en vrouw, maar hoe vertaal je dit uitgangspunt naar deze tijd en cultuur? “Dat is nog best lastig. In een huwelijk moeten mensen daar zelf een weg in zien te vinden. Een man kan bijvoorbeeld ook best een periode thuisblijven om voor de kinderen te zorgen”, besluit een vrouw.

Waar veel mensen tegenaan lopen is dat bepaalde uitspraken al snel als discriminerend worden opgevat. “Mensen pleiten wel vaak voor diversiteit en tolerantie ten aanzien van afwijkende ideeën, maar dat geldt vaak niet voor klassieke visies. Katholieken zouden eigenlijk veel meer hun stem moeten laten horen”, aldus een deelnemer.

Overgenomen met toestemming van [Katholiek Nieuwsblad](#).

Humanae vitae: een halve eeuw steen des aanstoets of een profetisch document?

door kardinaal dr. W.J. Eijk

Op 25 juli 1968 publiceerde Paus Paulus VI zijn encycliek *Humanae vitae*. Tegen de verwachtingen in hield hij daarin vast aan de rooms-katholieke traditie die contraceptie altijd resoluut heeft afgewezen als een middel tot geboorteregeling. Dat heeft hij geweten. Zowel de niet-katholieke als de katholieke media vielen over hem heen. Ik zie mijn doopsgezinde vader nog diep verontwaardigd met de krant bij de haard staan. Hij las het *Parool* waarin de encycliek betiteld was als een “liefdeloos stuk.” Mijn vader was het daar volkomen mee eens. Maar die verontwaardiging bestond evenzeer onder katholieken.

Ook elders in de westerse wereld werd woedend gereageerd. Hele Bisschoppenconferenties keerden zich tegen de encycliek. Ook veel priesters en de meerderheid van de leken deed dat. Paulus VI was daarna zo geïntimideerd dat hij sindsdien nooit meer een encycliek heeft gepubliceerd. Overigens verscheen desalniettemin later van zijn hand nog een aantal belangrijke documenten, waaronder de apostolische exhortatie *Evangelii nuntiandi* (8 december 1975) over de katholieke evangelisatie in de huidige wereld.

Zo’n halve eeuw na de publicatie van de encycliek is het stof opgetrokken. Decennia lang gold Paulus VI als een wat vergeten Paus, ingeklemd tussen grote pausen als Pius XII, Johannes XIII en Johannes Paulus II. Langzamerhand valt er echter in bredere kring ook waardering voor Paus Paulus VI te constateren: hij wordt in zekere zin wel gezien als een martelaar, die onder moeilijke omstandigheden het Tweede Vaticaans Concilie heeft afgesloten en de besluiten ervan heeft moeten doorvoeren. Met name zijn inspanningen om – onder heftige tegenstand van ‘links en rechts’ – de liturgiehervorming, waartoe het Concilie besloten had, tot stand te brengen, dwingen respect af.

Toen hij op 19 oktober 2014 bij gelegenheid van de afsluiting van de eerste twee door Paus Franciscus geïnitieerde bisschoppensynodes over het gezin zalig werd verklaard, klonk die waardering ook door. Eveneens is in de loop der jaren zijn encycliek *Humanae vitae* steeds meer erkend als een in feite profetisch document. Maar waren profetische uitspraken van de oudtestamentische profeten, niet in het minst die van de laatste uit de reeks – Johannes de Doper – en ook de apostelen zeker in hun tijd ook geen ‘stenen des aanstoets’? En gold dat ook niet de uitspraken van Jezus en die van Zijn apostelen? En dat zijn ze in een aantal kringen nog steeds.

De voorgeschiedenis

De discussie over de geboorteregeling mag dan nieuw zijn geweest onder Rooms-Katholieken in de eerste helft van de jaren '60 van de vorige eeuw, daarbuiten bestond er al een debat over sinds het einde van de achttiende eeuw. De Britse demograaf, econoom en anglicaans predikant Thomas Malthus (1766-1834), vanaf 1805 hoogleraar economie in Cambridge, constateerde dat de groei van de voedselproductie achterbleef bij de zeer snelle bevolkingsgroei in zijn tijd. Zijn voorstel om tussen beide evenwicht te scheppen was de toepassing van geboortecontrole, maar dan niet door middel van contraceptie. Een positief middel voor de geboortecontrole was voor hem dat mensen later met elkaar in het huwelijk zouden treden, op een moment dat ze financieel in staat waren een gezin te onderhouden. Daardoor zouden ze in het algemeen ook minder kinderen krijgen. Vóór het huwelijk moesten ze dan strikt celibatair leven. Hij pleitte voor educatie om dat te bereiken. Tevens zag hij in een verbetering van de leefomstandigheden van de lagere klassen daartoe een middel, omdat de algemene ervaring leerde dat mensen bij verbetering daarvan later in het huwelijk traden, beter in staat waren om zich seksueel te beheersen en daardoor minder kinderen kregen.

Het neomalthusianisme dat in het tweede kwart van de negentiende eeuw opkwam, probeerde de ideeën van Malthus voor de vermindering van het geboortegetal in praktijk te brengen, maar propageerde – in tegenstelling tot Malthus zelf – daarvoor ook het gebruik van contraceptie. Een belangrijke vertegenwoordiger van deze beweging in Nederland was Jan Rutgers, geboren in 1850, aanvankelijk predikant, maar later arts. Als medicus promoveerde hij anticonceptie, die hij zag als element van bevrijding van de moderne mens van een onnatuurlijke moraal. Eind negentiende eeuw begon hij spreekuren te houden speciaal om voorlichting te geven over contraceptie, evenals de eerste vrouwelijke arts in Nederland, Aletta Jacobs, al deed in de jaren tachtig van de negentiende eeuw in de Amsterdamse Jordaan. Hij pleitte voor een baringsverbod voor mensen die onder zeer behoeftige omstandigheden leefden. Geboortebeperving zag hij ook als middel om het menselijk ras te verbeteren en medisch-hygiënische en culturele vooruitgang te realiseren. In zijn tijd bestond er een sterke tendens armoede, dronkzucht en misdadig of ander asociaal gedrag te zien als gevolgen van een ongunstige erfelijke aanleg. Hij wees overigens de toepassing van contraceptie voor egoïstische doeleinden af, evenals de toepassing ervan buiten het huwelijk.

Onder met name Hervormden won contraceptie vanaf het einde van de negentiende eeuw ruim veld en werden de gezinnen rap kleiner. De Anglicaanse Kerk was het eerste kerkgenootschap dat officieel een opening bood voor het gebruik van contraceptie. De Anglicaanse bisschoppen verklaarden op de Lambeth Conference van 1930 dat totale onthouding van seksuele gemeenschap het eerste middel was tot geboortecontrolle. Daarnaast achtten zij echter het gebruik van contraceptie geoorloofd, als er een duidelijke morele verplichting werd gevoeld om de gezinsgrootte te beperken en er een moreel gezonde reden was om totale onthouding van seksueel verkeer te vermijden.

Paus Pius XI reageerde nog op oudejaarsdag van datzelfde jaar in zijn encycliek *Casti Connubii*. Hierin verklaarde hij dat het opzettelijk beroven van de huwelijksdaad van haar vruchtbaarheid tegen Gods wet en de morele natuurwet ingaat (nr. 55). In dezelfde zin liet Pius XII zich uit, speciaal in een toespraak in 1958 naar aanleiding van de introductie van de hormonale anticonceptie. Volgens Johannes XXIII moest een overbevolking van de wereld niet met ongeoorloofde middelen worden voorkomen. Het was onder Johannes XXII dat de ‘Pauselijke Commissie voor de controle van de bevolking en de geboorten’ werd ingesteld. Aanvankelijk bestond die uit zes personen, maar zijn opvolger Paulus VI zou haar geleidelijk uitbreiden tot 75 leden. Opdracht van de commissie was het vraagstuk van de geboortebeperving te onderzoeken.

De Katholieke gezinnen bleven tot het einde van de jaren vijftig onveranderd groot, doordat Katholieken trouw bleven aan de Traditie en de leer van hun Kerk inzake contraceptie. Het percentage rooms-katholieke Nederlanders steeg in de jaren '50 tot boven de 40%. De beschikbaarheid van de hormonale anticonceptiepil zou daar echter snel verandering in brengen. Veel priesters die door Katholieken werden geconsulteerd over geboorteregeling, verkeerden begin jaren '60 in verwarring. De berichtgeving over het Concilie in de media wekte overtrokken verwachtingen betreffende aanpassingen van de kerkelijke leer die het Concilie zou brengen.

Deze verwarring werd er bepaald niet minder om door een televisietoespraak die Mgr. Bekkers, de toenmalige bisschop van Den Bosch, hield in het actualiteitenprogramma van de KRO Brandpunt op zaterdagavond 21 maart 1963. Hierin stelde hij dat een beslissing tot gezinsuitbreiding voor ouderparen een ‘gewetenszaak’ is, “waarin niemand treden mag,” ook niet de priester. Het moest dan wel gaan om een goed gevormd geweten, zo voegde hij er later aan toe vanwege de kritiek van andere bisschoppen, onder wie kardinaal Alfrink, met wie hij tevoren over deze kwestie geen overleg had gevoerd. Veel katholieken zagen in deze TV-toespraak een rechtvaardiging voor het gebruik van de pil die toen net op de markt was gekomen: of het gebruik ervan moreel geoorloofd was, zou het echtpaar zelf in geweten moeten uitmaken.

Niet het gunstigste moment

Maar wat nog het allerbelangrijkste was: op het moment dat de hormonale contraceptiepil beschikbaar kwam, stond in de Westerse wereld een van de diepste geloofscrisissen in de kerkgeschiedenis op uitbreken. Al in de tweede helft van de jaren veertig was waarneembaar dat de band van katholieken met hun Kerk was afgenomen en meer steunde op de sociale verbondenheid met de kerkgemeenschap dan op de inhoud van haar geloofsleer. Daar kwamen bovenop de pijlsnelle culturele veranderingen van de jaren '60. De welvaart bereikte een in de geschiedenis ongekend niveau. Mensen beschikten ineens over voldoende financiële middelen, waardoor ze tamelijk onafhankelijk van elkaar konden leven en dat deden ze dan ook. De samenleving werd individualistisch en is sinds de intrede van de sociale media zelfs hyper-individualistisch geworden.

De sociale cohesie zwakte bijgevolg snel af en dat proces ging aan de kerkdeur bepaald niet voorbij. Was de geloofsinhoud al niet meer het cement van de Kerk, nu is dat ook niet langer de sociale binding binnen de eigen geloofsgemeenschap. Het individu heeft binnen de nieuw ontstane cultuur niet alleen het recht, maar zelfs de plicht om zich van anderen te onderscheiden in levensbeschouwing, religieuze opvattingen en ethische waarden die hij voor zichzelf dient vast te stellen. Feitelijk laten de meesten zich daarbij overigens leiden door de massamedia, de sociale media en de reclame. Daardoor zijn zij feitelijk niet autonoom, maar het gaat op de eerste plaats om het *gevoel* dat men dat is en zichzelf kan zijn.

Binnen het kader van deze cultuur is het praktisch niet te bevatten dat een norm, zoals de Kerk die – onder meer ten aanzien van contraceptie – eeuwenlang heeft voorgehouden altijd en overal voor iedereen zonder uitzondering zou gelden. Dat wil zeggen een absolute norm zou zijn die een in essentie moreel kwade handeling verbiedt. Binnen de geschetste cultuur kunnen mensen er niet bij dat een handeling – zoals dat officieel heet – ‘intrinsiek kwaad’ zou kunnen zijn, dat wil zeggen in wezen kwaad en derhalve altijd en overal zonder enige uitzondering een moraal kwade handeling is. En dat dat zo is omdat de Schepper dat bij de schepping van de mens en daarmee de schepping van het huwelijk en de menselijke seksualiteit dat zo zou hebben ingesteld voor alle eeuwen. En wat al helemaal onbegrijpelijk is voor deze cultuur, betreft de gedachte dat één opperste kerkleider als de Paus deze scheppingsordening met de eruit voortvloeiende absolute normen met gezag zou kunnen voorhouden.

De studentenrevoluties van 1968 waren hooguit een symptoom van genoemde culturele ontwikkelingen. Onder alle generaties was een opstandige atmosfeer waarneembaar, zij het onder jongere meer dan onder de oudere. Maar het is wel tekenend dat Paulus VI exact in dat jaar zijn encycliek *Humanae vitae* voor het voetlicht bracht. Je zou bijna zeggen: een slechter moment had hij niet kunnen kiezen.

Al eerder, tijdens het Tweede Vaticaans Concilie, bleek overigens over het vraagstuk van de contraceptie onder bisschoppen verdeeldheid te bestaan. Dit bracht Paus Paulus VI ertoe deze kwestie aan zichzelf voor te behouden en eerst door de reeds door zijn voorganger ingestelde commissie grondig te laten bestuderen. Maar juist deze commissie bracht Paus Paulus in verlegenheid doordat zij geen eensgezindheid kon bereiken en uiteindelijk met twee rapporten kwam aanzetten.

De vice-voorzitter, kardinaal Döpfner, de aartsbisschop van München-Freising, bood hem een meerderheidsrapport aan, ondertekend door 64 leden. Hierin werden de kunstmatige middelen voor de geboorteregeling niet als intrinsiek kwaad gekarakteriseerd. Het oordeel over het gebruik ervan als middel tot geboortecontrolé moest volgens het meerderheidsrapport worden overgelaten aan het oordeel van de echtgenoten. De voorzitter, kardinaal Ottaviani, daarentegen bood een minderheidsrapport aan, ondertekend door hem en drie andere priester-leden van de Commissie. Deze kleine minderheid was van oordeel dat de Kerk de traditionele leer inzake contraceptie niet kon veranderen.

Beide rapporten lekten uit naar de media en werden daardoor publiek. Het meerderheidsrapport voedde de

verwachting dat een verandering van de kerkelijke leer op dit terrein op handen was. Brede groepen Katholieken namen daarom met verslagenheid kennis van het feit dat Paus Paulus in zijn encycliek *Humanae vitae* vasthield aan de wat de Kerk steeds had geleerd over contraceptie. Tegen de achtergrond van de algemene roep in die jaren om meer democratie zouden velen het vanzelfsprekend hebben gevonden als de Paus het meerderheidsrapport was gevolgd.

Maar de Kerk is geen democratie. Ze wordt geleid door de Heilige Geest en in de hoogste mate is dat het geval in en door het Petrusambt. De Paus die als zichtbaar hoofd van de Kerk en stadhouder van Christus in deze wereld in de hoogste mate drager is van de gaven van de Heilige Geest, kan in persoon onfeilbare en onveranderlijke uitspraken doen ten aanzien van de leer van de Kerk, inclusief de moraal. En onfeilbaar en onveranderlijk kunnen die uitspraken ook zijn wanneer hij die niet in de vorm van een dogma verklaart, hetgeen met morele waarden en normen nooit gebeurd is. Als het kerkelijk leergezag waarheden met regelmaat, over een lange periode en in zwaarwegende termen verwoordt, dan zijn dat tekenen dat het om een onveranderlijke waarheid gaat, ook al vindt dat niet plaats in de vorm van een dogmaverklaring. Dit is ten aanzien van de leer van de Kerk inzake contraceptie zeker het geval. Zoals boven gezegd, heeft het Romeins leergezag contraceptie met regelmaat als intrinsiek kwaad bestempeld.

Essentie en ‘steen des aanstoots’

De essentiële boodschap en tegelijkertijd de ‘steens des aanstoots’ van *Humanae vitae* – althans in menigeens ogen – treffen we aan in de nummers 11 en 12 van deze encycliek. In nr. 11 zegt Paulus VI dat het de onveranderlijke leer van de Kerk is “dat iedere huwelijksdaad uit zichzelf gericht moet blijven op het doorgeven van leven.” De lijn van het Conciliedocument *Gaudium et spes* (speciaal nr. 48) volgend, constateert hij dat de huwelijksdaad de huwelijksliefde en de eenheid van de echtgenoten bevestigt en versterkt, die de essentie van het huwelijk uitmaken en de voortplanting tot essentieel doel hebben.

Vóór het Concilie bestond er onder moraaltheologen een tendens om aan de ene kant de huwelijksliefde en huwelijkse eenheid en aan de andere kant voortplanting beide als doel van de huwelijksdaad te zien, zoals ook de Anglicaanse bisschoppen deden in 1930. Evenals de Anglicaanse bisschoppen verdedigde een aantal Rooms-Katholieke moraaltheologen het gebruik van anticonceptie onder meer door deze twee doelen tegen elkaar af te wegen: soms zou het echtpaar in geweten om de huwelijksliefde en de eenheid in het huwelijk veilig te stellen door middel van contraceptie van voortplanting moeten afzien. Bijvoorbeeld in situaties waarin het nodig is om het kindergetal te beperken, maar bij onthouding van seksuele gemeenschap de huwelijksliefde en de eenheid tussen de echtgenoten onder druk zou komen te staan: dan zou zich het risico kunnen voordoen dat de echtgenoot vreemd ging.

Het Concilie ontkrachtte deze pogingen door haar leer over de verhouding tussen huwelijksliefde enerzijds en de voortplanting anderzijds. De huwelijksliefde en de eenheid van het huwelijk, zijn, zo stelde het Concilie, zijn geen doel, maar het wezen van het huwelijk. En de huwelijksliefde heeft als wezenlijk doel de voortplanting. Volgens de scheppingsorde, waarin de morele natuurwet besloten ligt, zijn huwelijksliefde en de eenheid tussen de echtgenoten van nature gericht op de voortplanting als hun doel. Op deze leer van het Concilie is de voor *Humanae vitae* specifieke leer gebaseerd dat de twee betekenissen van de huwelijksdaad, namelijk de eenwording van de echtgenoten en de voortplanting, onverbreekbaar verbonden zijn met elkaar en dat het de echtgenoten niet is toegestaan om beide betekenissen eigenmachtig van elkaar te scheiden:

“Deze leer (namelijk dat iedere huwelijksdaad uit zichzelf gericht moet blijven op het doorgeven van menselijk leven, E.), die door het kerkelijk leeraamt reeds meermalen is uiteengezet, berust op de onverbreekbare band, die door God is gewild en die de mens niet eigenmachtig mag verbreken, tussen de tweevoudige betekenis van de huwelijksdaad: de eenwording en de voortplanting” (Humanae vitae n. 12.).

De huwelijksdaad kan alleen aan authentieke uiting van de huwelijksliefde zijn, wanneer de beide betekenissen ervan worden gerespecteerd. De eenwording van de gehuwden in tedere seksuele gemeenschap is een essentieel onderdeel van de huwelijksliefde. En tegelijkertijd brengt tedere seksuele gemeenschap de gehuwden nader tot elkaar, is zij vaak een moment van verzoening en versterkt daardoor de onderlinge eenheid van de gehuwden en hun liefde voor elkaar. Deze eenwording als essentieel onderdeel van de huwelijksliefde mag niet eigenmachtig van de voortplanting worden gescheiden, omdat de huwelijksliefde de voortplanting als haar wezenlijk doel heeft. Wezen en doel van de dingen kun je niet tegen elkaar uitspelen. Zo kunnen ook huwelijksliefde en huwelijks eenheid als het wezen van het huwelijk niet worden uitgespeeld tegen het doel ervan, de voortplanting.

De grond voor de norm dat de echtgenoten beide betekenissen niet eigenmachtig mogen verbreken, is aldus *Humanae vitae* (nr. 13) gelegen in Gods scheppingsplan. God heeft het huwelijk zodanig ingesteld dat de seksuele gemeenschap van de gehuwden aan de ene kant hun huwelijksliefde bevestigt en versterkt en er de authentieke uiting van is en tegelijkertijd aan de andere kant op het doorgeven van het menselijk leven is gericht. Het opzettelijk door middel van contraceptie scheiden van de beide betekenissen van elkaar betekent dat de echtelieden God verhinderen Zijn scheppingsplan te realiseren. In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, is de voortplanting niet een proces waarin wij mensen het alleen voor het zeggen hebben. God schiept de ziel waardoor het embryo, dat door de huwelijksdaad wordt verwekt, een menselijk wezen wordt. God schakelt het ouderpaar in als medewerkers bij de schepping van nieuwe mensen. Wanneer de echtgenoten opzettelijk door middel van contraceptie de huwelijksdaad van zijn vruchtbaarheid beroven, draaien zij de rollen om en werpen zich als het ware op als heer en meester over de voortplanting, in plaats dat ze bereid zijn daarin de rol te spelen die ze volgens Gods scheppingsplan hebben, namelijk die van medewerkers (Ibid., nr. 13). Dan werpen ze zich op als scheidsrechters van Gods bedoeling met het huwelijk en de menselijke seksualiteit (vgl. *Familiaris consortio* nr. 32c).

Argumenten graag

Boven is een aantal factoren genoemd dat de acceptatie van *Humanae vitae* bemoeilijkte. Aan één factor, die tot nu toe nog niet genoemd is, zou ik apart aandacht willen besteden. Deze betreft het feit dat er in 1968, op het moment dat de encycliek werd gepubliceerd, geen filosofische en theologische visie op het huwelijk en de menselijke seksualiteit was ontwikkeld, die argumenten leverden waarmee men de traditionele leer van Kerk inzake anticonceptie inzichtelijk kon maken. *Humanae vitae* zelf (nr. 13) noemt alleen het scheppingsargument dat in de vorige paragraaf is besproken. Daardoor suggereert de encycliek een biologisch argument te hanteren, dat inhoudt dat de twee betekenissen van de huwelijksdaad niet eigenmachtig van elkaar gescheiden mogen worden om dat de huwelijksdaad biologisch gezien nu eenmaal tot voortplanting kan leiden. Dat in *Humanae vitae* niet zo geredeneerd wordt, blijkt overigens alleen al uit het feit dat de Kerk anticonceptie bij dieren niet afwijst, waarbij de paring ook biologisch gezien tot voortplanting kan leiden. Maar vooral blijkt dat uit het feit dat *Humanae vitae* leert dat de huwelijksdaad zichzelf overstijgt, in die zin dat het echtpaar daarin medewerkers van God wordt bij het scheppen van een nieuwe mens.

Het was pas in de jaren '70 en '80 dat een groep moraaltheologen en ethici een filosofische en theologische analyse van het huwelijk en de menselijke seksualiteit hebben ontwikkeld, waaruit rationele argumenten voortvloeiden voor de norm van *Humanae vitae* inzake directe contraceptie. Hoofdrolspelers waren daarbij Johannes Paulus II langs theologische weg met zijn theologie van het lichaam en kardinaal Carlo Caffarra vanuit filosofisch perspectief.

Beiden hanteerden daarbij de beschrijving van het huwelijk van het Tweede Vaticaans Concilie als “een wederzijds totale gave” (*Gaudium et spes* nr. 48) van man en vrouw aan elkaar. De cruciale vraag is: wat omvat

dan een totale gave van de menselijke persoon? De mens is een substantiële eenheid van ziel en lichaam, dus niet alleen maar de ziel en ook niet alleen maar het lichaam. Beide, ziel en lichaam, vormen de mens. Een totale gave van de echtgenoten aan elkaar omsluit een gave op het geestelijk vlak, het affectieve vlak en het lichamelijk vlak.

De authentieke gave op lichamelijk vlak komt tot stand in de huwelijksdaad. Door de huwelijksdaad geeft de man het moederschap aan de vrouw. En geeft de vrouw het vaderschap aan haar man. Wanneer man en vrouw in de vruchtbare fase van de vrouw seksuele gemeenschap met elkaar hebben, maar contraceptie toepassen met het doel de verwekking van een kind tegen te gaan, dan blokkeren zij de wederzijdse gave van het ouderschap en doorgeven van het leven aan een nieuwe menselijke persoon. Daardoor tasten zij de totaliteit van hun wederzijdse gave aan op lichamelijk vlak (*Familiaris consortio* nr. 32c). De gave op lichaam vlak is echter een essentieel onderdeel van de wederzijdse totale gave aan elkaar die het huwelijk is. Contraceptie toegepast met als doel het doorgeven van het leven te blokkeren gaat daarom in tegen het wezen van het huwelijk als een wederzijdse totale gave. Contraceptie is daarmee tevens een 'tegennatuurlijke' handeling, in die zin dat zij ook ingaat tegen de wezensstructuur van de mens als substantiële eenheid van ziel en lichaam.

In het verlengde hiervan ziet de Kerk contraceptie als een 'onkuis' handeling: de kuisheid is de deugde die een duurzame integratie van de affectieve en de lichamelijk-seksuele vermogens in het geheel van de menselijke persoon teweeg brengt, waardoor hij zichzelf ook op deze niveaus in beheer heeft en tot een totale gave van zichzelf in staat is. Contraceptie gaat in tegen de integratie van de gave op lichamelijk vlak in die van de totale gave van de echtgenoten aan elkaar.

Misverstanden

Een misverstand dat men wel tegenkomt is dat de Kerk elke vorm van geboortecontrolé zou afwijzen. Dit is een vergissing. Pius XI bood in zijn encycliek *Casti Connubii* al een opening voor het gebruik van de methode van de periodieke onthouding, die kort tevoren was ontdekt door de Japanner Ogino (1930) en de Oostenrijkse arts Knaus (1929). Deze methode kon ontwikkeld worden doordat eind jaren twintig de menstruele cyclus van de vrouw is ontrafeld en daarbij werd ontdekt dat zij slechts gedurende enkele dagen tijdens de cyclus vruchtbaar is. De vruchtbare fase begint 48 uur vóór de eisprong in de eierstok en eindigt 24 uur erna. De oorzaak is dat de zaadcel in staat is de eicel te bevruchten tot 48 uur na de seksuele gemeenschap en de eicel kan worden bevrucht tot maximaal 24 uur na de eisprong. De kalendermethode van Ogino-Knaus vereist dat de vrouw 6 tot 12 menstruatiecycli registreert. Daarna kan zij de eerste dag van de onvruchtbare periode berekenen door 18 dagen af te trekken van de kortste cyclus en de laatste dag door 11 dagen af te trekken van de langste cyclus. Het probleem van deze methode is dat zij moeilijk valt toe te passen als de cyclus erg onregelmatig is. Overigens kan de cyclus regelmatig worden gemaakt door een aantal maanden de hormonale anticonceptiepil te gebruiken. Dit is aanvaardbaar, ook al zal de bevruchting bij seksuele gemeenschap tijdens de kuur voorkomen worden, omdat het hier gaat om een therapeutisch gebruik van de hormonale anticonceptiepil. In deze situatie is de anticonceptie te rechtvaardigen als een bijwerking van de therapie, zoals ook wordt aangegeven in nr.15 van *Humanae vitae*.

De klassieke methode van Ogino-Knaus heeft evident zijn beperkingen. Door aanvullingen en verbeteringen is de methode van de periodieke onthouding in de laatste tientallen jaren veel betrouwbaarder geworden. Deze aanvullingen betreffen de temperatuurmethode, gebaseerd op het gegeven dat de gemiddelde lichaamstemperatuur van de vrouw na de ovulatie 0,2 tot 0,5° C stijgt. Deze stijging duurt tot de volgende menstruatie. De Billingsmethode is gebaseerd op het gegeven dat het slijm van de baarmoederhals ongeveer twee dagen voor de eisprong tot één dag erna helder, dun en draden trekkend wordt. Onderzoek door de Wereldgezondheidsorganisatie heeft uitgewezen dat de Billings-methode een betrouwbare methode van geboorteregeling is. Waarschijnlijk biedt de combinatie van beide methoden, de sympto-thermale methode, de

beste garanties. Er zijn apps ontwikkeld waarmee de verzamelde gegevens statistisch kunnen worden bewerkt en geanalyseerd, waardoor genoemde methoden nog aan betrouwbaarheid winnen.

De vraag leeft wel waarom contraceptie een essentieel kwade handeling zou zijn, terwijl periodieke onthouding onder bepaalde omstandigheden acceptabel wordt geacht: het resultaat, de beperking van het kindertal, is toch in beide gevallen hetzelfde? Dat twee handelingen hetzelfde effect hebben wil echter niet zeggen dat ze ethisch onder dezelfde beoordeling vallen. Het leven kan worden bekort door het toedienen van een dodelijke dosis medicamenten, maar datzelfde effect kan ook worden bereikt door geen levensverlengende medische behandeling toe te passen (kunstmatige beademing, een operatie, bestraling of chemokuur). Als de verhouding tussen de kans om het leven te behouden aan de ene kant en de kans op bijwerkingen en complicaties onevenredig wordt, mag men van de behandeling afzien, ook al leidt dat ertoe dat de patiënt eerder sterft. Er is geen morele verplichting om het leven met onevenredige middelen in stand te houden. Dezelfde gedachte is ook van toepassing op de voortplanting: als gezinsuitbreiding onevenredige gevolgen heeft, dan is het echtpaar niet verplicht om seksuele gemeenschap te hebben tijdens de vruchtbare fase van de vrouw en het leven door te geven (*Casti connubii* nr. 60; *Humanae vitae* nr. 16).

Het echtpaar is - in tegenstelling tot wat wel gedacht wordt - volgens de Katholieke leer niet verplicht om zoveel kinderen te krijgen als biologisch gezien mogelijk is. Van de echtgenoten wordt een "verantwoord ouderschap" gevraagd (*Humanae vitae* nr. 10), dat wil zeggen een ouderschap naar vermogen, gelet op de fysieke, economische, psychologische en sociale omstandigheden. Verantwoord ouderschap, wordt, aldus *Humanae vitae*,

"uitgeoefend zowel doordat men het weloverwogen en edelmoedig besluit neemt, een kinderrijk gezin groot te brengen, alsook doordat men, om ernstige redenen en met eerbiediging van de zedenwet, besluit tijdelijk of voor onbepaalde tijd af te zien van de geboorte van nog een kind" (*Humanae vitae* nr. 10).

Een echtpaar dat bijvoorbeeld leeft in een oorlogssituatie in Syrië of het risico loopt een erfelijke afwijking door te geven aan het nageslacht, heeft redenen om geen kinderen te verwekken. Wat onder deze omstandigheden edelmoedig ouderschap is, bepalen de echtelieden zelf op basis van hun gevormd geweten, want het gaat hier om de toepassing van de norm dat ouderschap edelmoedig moet zijn. Wat echter het geweten niet bepaalt of veranderen kan, dat zijn de fundamentele normen die in Gods scheppingsordering verankerd liggen en een handeling onder alle omstandigheden en tijden ongeoorloofd verklaren: analoog aan actieve levensbeëindiging door euthanasie is en blijft het ongeoorloofd om de seksuele gemeenschap tijdens de vruchtbare fase van de vrouw van haar vruchtbaarheid te beroven.

Wellicht een steens des aanstoets, maar zeker een profetisch document

Zoals de uitspraken van de profeten in het oude Testament en die van Jezus tijdens Zijn aardse leven en de apostelen in het nieuwe Testament een 'steen des aanstoets' waren, maar uiteindelijk profetisch blijken te zijn, zo geldt dat ook voor *Humanae vitae*. In 1968 was deze encycliek voor menigeen een steen des aanstoets, maar daar wordt nu op zijn minst genuanceerder over gedacht en velen erkennen onomwonden het profetisch karakter ervan. En dat om meerdere redenen, waarvan ik er hier drie zou willen onderstrepen.

Op de eerste plaats uitte Paulus VI de vrees dat de brede toegankelijkheid en beschikbaarheid van met name de hormonale contraceptiepil - gelet op de zwakheid die mensen nu eenmaal eigen is - vooral jonge mensen tot voorhuwelijks seksueel verkeer zou kunnen verleiden en gehuwden tot ontrouw en overspel. Ook sprak de Paus de vrees uit dat mannen door het veelvuldig gebruik van de contraceptiepil het respect voor hun echtgenotes zouden kunnen verliezen en frequente seksuele gemeenschap eisen, omdat het krijgen van kinderen gemakkelijk voorkomen kan worden. Toen *Humanae vitae* werd gepubliceerd was de Summer of Love (1967) in San Francisco net achter de rug, een van hoogtepunten van de hippiecultuur, die naast het begin van het

grootschalig verzet tegen de Vietnamoorlog ook de promotie van drugsgebruik en vrije liefde inhield, en zou het Woodstock Festival, eveneens een hippie-manifestatie met dezelfde strekking, een jaar later plaatsvinden. De seksuele revolutie in de tweede helft van de jaren zestig bewijst dat de vrees van Paulus VI bepaald niet ongegrond was.

Op de tweede plaats bereidde *Humanae vitae* de weg voor de documenten *Donum vitae* (1987) en *Dignitas personae* (2010), twee instructies van de Congregatie voor de Geloofsleer, die onder meer over de ethische aspecten van de kunstmatige voortplanting gaan. Bij kunstmatige voorplanting vindt het spiegelbeeldige plaats van wat gebeurt bij contraceptie. Contraceptie betekent 'seksuele gemeenschap zonder voortplanting', kunstmatige bevruchting 'voortplanting zonder seksuele gemeenschap. In beide gevallen worden de twee betekenissen van de huwelijkse daad, de eenwording van de gehuwden en de voortplanting, eigenmachtig van elkaar gescheiden. Zou Paus Paulus VI hebben toegegeven aan de zware druk die op hem werd uitgeoefend om de leer van de Kerk inzake contraceptie te wijzigen, dan was ook haar leer inzake de kunstmatige voortplanting gaan schuiven.

Op de derde plaats kijken we thans naar de demografische gevolgen van de invoering van de hormonale contraceptiepil ruim een halve eeuw geleden. Wij lopen nu aan tegen de gevolgen van de snelle vermindering van het kindertal in de jaren zestig, vooral de huidige vergrijzing die tal van nieuwe problemen heeft opgeroepen: de gezondheidszorg dreigt onbetaalbaar te worden doordat zoveel ouderen er een beroep op doen. Er zijn te weinig jongeren beschikbaar voor de zorg die ouderen nodig hebben. Een groeiende groep in de samenleving mag dan moeite hebben met migranten, zonder migranten zal de verzorgingsstaat (die overigens voor een deel al aan kracht heeft ingeboet) niet in stand kunnen worden gehouden en kunnen de arbeidsplaatsen, opengevallen door de pensionering van de babyboomers, niet worden opgevuld.

Naar verwachting zal Paus Paulus VI in oktober van dit jaar heilig worden verklaard. Dan zal de heiligverklaring plaats vinden van een van de grootste profeten van onze tijd

Noten

1 De uitdrukking 'steen des aanstoots' slaat in de Heilige Schrift op de Messias, Jezus Christus. Vgl. Jes. 8,14; Rom. 9,32-33.

Lezing uitgesproken op 6 maart 2018 in de Sint-Jozefkathedraal van Groningen

Pil vermindert levenskwaliteit vrouwen 'aanzienlijk'

Katholiek Nieuwsblad, 27 april 2017

door Jan Peeters

[KatholiekNieuwsblad](#)

Vrouwen die de anticonceptiepil gebruiken lopen een flink risico op een verminderde kwaliteit van leven. Dat blijkt uit een onderzoek van het Zweedse Karolinska Instituut en de Stockholm School of Economics.

Volgens het onderzoek, gepubliceerd in het wetenschappelijk blad Fertility and Sterility, kan pilgebruik onder meer leiden tot stemmingswisselingen en een "aanzienlijk lagere" kwaliteit van leven.

Negatieve effecten

340 gezonde vrouwen tussen de 18 en 35 kregen drie maanden lang placebo's of de meest gebruikte gecombineerde anticonceptiepillen. De vrouwen die de 'echte' pil kregen gaven hun leven een veel lager cijfer

dan degenen die een placebo hadden gebruikt. De pilgebruiksters noteerden ook negatieve effecten op specifieke gebieden als stemming, zelfbeheersing en energieniveau. Er werd geen significante toename van depressieve symptomen waargenomen.

‘Verbazingwekkend weinig kennis’

Volgens professor Angelica Linden Hirschberg, een van de onderzoeksleidsters, “weten we ondanks het feit dat naar schatting honderd miljoen vrouwen over de hele wereld de pil gebruiken verbazingwekkend weinig over het effect ervan op de gezondheid van vrouwen.”

Meer onderzoek nodig

“De wetenschappelijke basis is zeer beperkt met betrekking tot de effecten van de pil op de kwaliteit van leven en depressie. Er is grote behoefte aan brede vergelijkende onderzoeken met placebo’s.” “De mogelijke achteruitgang van levenskwaliteit verdient aandacht en moet betrokken worden bij het voorschrijven van de pil en bij de keuze van een methode van contraceptie”, aldus mede-onderzoeker Niklas Zethraeus. Terwijl de meeste vrouwen weten dat pilgebruik enkele bij-effecten kan hebben, blijkt uit meer en meer onderzoeken hoe groot die kunnen zijn.

Bij-effecten verschillen

Vorig jaar bleek uit een Deens onderzoek dat er een samenhang bestaat tussen hormonale anticonceptie en depressie. In het drie maanden durende Zweedse onderzoek werd daarin geen significante toename vastgesteld. De onderzoekers wijzen erop dat de bij-effecten verschillen van pil tot pil en dat vrouwen zich daarvan bewust moeten zijn.

Overgenomen met toestemming van [Katholiek Nieuwsblad](#).

Kardinaal Eijk wil kerkelijk document over gendertheorie

[Katholiek Nieuwsblad, 10 maart 2017](#)

[KatholiekNieuwsblad](#)

Er is “heel dringend” behoefte aan een document van de Kerk over de gendertheorie. Dat zegt kardinaal Wim Eijk in een interview met het Italiaanse ACI Stampa. “Want we zien dat internationale organisaties veel druk zetten op staten om deze theorie te introduceren, vooral in de wereld van het onderwijs.”

Het hoeft niet per se een encycliek te zijn, benadrukt de kardinaal in het interview. “Het kan ook een ander soort document zijn, zoals een instructie van de Congregatie voor de Geloofsleer.” Het belangrijkste is echter, zegt hij, “dat het een gezaghebbend document wordt van de Kerk over deze theorie”.

‘Het punt’

Daarmee wil Eijk niet zeggen dat de Kerk zich niet voldoende heeft uitgelaten over het gevaar van de gendertheorie, die stelt dat het geslacht niet vaststaat bij de geboorte, maar dat een mens dat zelf kan bepalen en veranderen. “De Kerk heeft zich heel vaak uitgelaten over de gendertheorie”, benadrukt de kardinaal, en hij verwijst daarbij naar uitspraken van paus Franciscus in bijvoorbeeld de encycliek *Laudato Si’*.

De gendertheorie is echter nog niet als centraal thema in een document aan bod gekomen, ziet hij. En dat is wel

nodig, want er wordt over gesproken in de media, in de politiek en op school en “we moeten de mensen doen begrijpen waarom de Kerk de gendertheorie niet accepteert”, Natuurlijk, zegt de kardinaal, mag er worden gediscussieerd over de verandering van de sociale rollen die mannen en vrouwen innemen, maar “het punt is dat de gendertheorie impliceert dat de rol van de man en de vrouw volledig losstaan van het biologische geslacht. Dat is onverenigbaar met de visie van de mens die de Kerk voorstaat”.

‘Menselijke natuur’

De gendertheorie, legt Eijk uit, baseert zich op een dualistische antropologie. Het lichaam wordt daarbij gezien “als iets secundairs, iets dat extrinsiek is aan de menselijke natuur, dat geen deel heeft aan de waardigheid van de persoon op zichzelf, als intrinsieke waarde van de persoon”. Dat leidt tot de vraag welke waarde het menselijk lichaam heeft en daarmee ook het biologische geslacht.

De Kerk echter stelt dat “het biologische geslacht in lijn ligt met het menselijk lichaam en intrinsiek is aan de menselijke natuur”. “Wij hebben een fysieke dimensie en een geestelijke dimensie en beide zijn ze essentieel voor ons als mensen. Daarom kunnen we de gendertheorie niet aanvaarden”, benadrukt de kardinaal. “Als het lichaam essentieel is voor de mens, betreft dat ook het biologische geslacht.”

‘De ware visie’

De dualistische antropologie, zegt Eijk, verspreidt zich inmiddels over heel de samenleving. “Het verandert de manier waarop we onszelf voelen en zien. Daarom is het uiterst urgent dat we de ware visie van de mens in deze wereld presenteren, anders missen we de boot.” Op de vraag of er nogwel geluisterd wordt naar wat de Kerk over het thema te zeggen heeft, beaamt de kardinaal dat “de massamedia de visie van de Kerk niet aannemen”. De media, zegt Eijk, “hebben de zeer grote verantwoordelijkheid om te informeren”, maar hij ziet dat ze “veel eerder de neiging hebben om zich te concentreren op schandalen. Negatief nieuws trekt alle aandacht”.

We horen steeds weer de schandaalberichten zegt Eijk, maar heel weinig over de goede berichten die er ook zijn. Wie zich enkel laat leiden door wat er in de media wordt gezegd, krijgt dan ook het idee dat de wereld zich in een “apocalyptische situatie” bevindt. “Dat is niet verstandig”, meent de kardinaal, die dan ook aanraadt om “selectief” om te gaan met het nieuws.

‘Heel belangrijk’

Hoe kan de Kerk in zo’n situatie dan toch haar leer voor het voetlicht brengen? “Het is heel belangrijk dat de Kerk haar massamedia behoudt”, benadrukt Eijk. “Er moeten duidelijke beslissingen worden genomen om de katholieke media die er nog zijn te ondersteunen, en ook de bisdommen moeten bijgewerkte, aantrekkelijke websites hebben. Dat is niet eenvoudig, maar het is mogelijk. De mensen die geloven zijn nog altijd op zoek naar nieuws dat door de bisschoppenconferenties en door de bisdommen wordt gepubliceerd.”

Overgenomen met toestemming van [Katholiek Nieuwsblad](#).

De ont-heiliging van seksualiteit

Katholiek Nieuwsblad, 25 maart 2015

door Helene Etminan, godsdienstwetenschapster en docente aan het Theologisch Instituut Rolduc

[KatholiekNieuwsblad](#)

We denken precies te weten wat seksualiteit is, maar klopt dit wel? Dat seksuele aberraties eerder toe- dan

afnemen, wijst op het tegendeel. Hierover valt nog veel te ontdekken en het is de moeite waard.

Een zestienjarig meisje is door tachtig mannen in Valkenburg misbruikt. Nadat dit in januari bekend werd, hoorden we vervolgens met opluchting dat haar loverboy, de boosdoener, een buitenlander was. Opgelucht, want dan hebben wij een schuldige en kunnen wij onze vooroordelen weer bevestigen. Opgelucht ook omdat we dan niet over onze eigen cultuur hoeven na te denken... Maar wat is daarmee aan de hand dat die dit soort buitensporig gedrag mogelijk maakt?

De erfzonde

Seksualiteit is een natuurlijke drift, waarmee de mens in de scheppende kracht van God deelt. Als we de scheppingsverhalen van het Oude Testament volgen, hebben wij onze seksualiteit te danken aan de verdrijving uit het paradijs: aan Adam en Eva, die zich door hun ongehoorzaamheid van God hebben afgezonderd en dus zondig waren. In christelijke termen is dit de erfzonde, met de bekende gevolgen van de pijnlijke geboorte van kinderen, het zwoegen voor ons bestaan en tevens onze sterfelijkheid.

Betekenis

Maar ook in andere religies heeft seksualiteit een belangrijke betekenis en speelt het omgaan met seksualiteit een grote rol. Volgens de oosterse religies is die pas door de breuk met God ontstaan en is zij daarom ook hét middel om naar God terug te keren. Samen met het godsverlangen heeft zij op de eerste plaats de functie om ons de weg naar God te laten gaan. Voor wie eraan toe is, zou dit betekenen celibatair te leven en de seksualiteit binnen de godsrelatie een plaats te geven. Pas als dit onmogelijk lijkt, heeft de seksualiteit de functie om kinderen te verwekken die dan op hun beurt aan het grote 'gods-project' kunnen beginnen.

Een beetje plezier

Beide doeleinden zijn dus heilig en het 'plezier' erbij is eerder bijzaak. Een beetje plezier leek nodig omdat het baren van kinderen pijnlijk is en hun opvoeding vermoeiend en slopend kan zijn. Seksueel plezier is dus géén doel op zich, maar is dit intussen wel geworden. Wat in de westerse samenleving tegenwoordig onder 'seksualiteit' wordt begrepen is ver van deze heilige bedoelingen verwijderd.

Gevolg

In het verleden hebben veel mensen de morele leer van de Kerk als onderdrukking ervaren. Als reactie hierop was de 'seksuele bevrijding' van de jaren zestig en zeventig misschien nodig, maar intussen doet die ons schrikken. Er is niet veel fantasie nodig om een samenhang te zien tussen de wantoestanden in onze maatschappij en de seksistische reclame-uitingen en het geweld op tv of in films. Als seksistische afbeeldingen in het openbaar als reclame mogen worden getoond, is dit een discriminatie van vrouwen. De onderdrukking van vrouwen en hun uitbuiting worden zo bevorderd, met als gevolg wat in Valkenburg gebeurd is.

Eelt op de ziel

Vooraf vrouwen zouden tegen deze seculier verplichte 'seksuele vrijheid' in opstand moeten komen, want die werkt alleen maar in hun nadeel. Maar veel vrouwen zijn intussen door de seculiere media zo gehersenspoeld dat ze het normaal vinden hun lichaam en hun seksualiteit zomaar voor kortstondige relaties ter beschikking te stellen. Ze hebben niet door dat ze zich zo veel pijn en schade aan hart en ziel berokken. Gewoon om zichzelf te beschermen, gaat zich op hun kwetsbare ziel een dikke laag eelt vormen. Deze laag maakt weer bevredigende contacten en seksuele voldoening onmogelijk. Vrouwen zijn vergeten hun lichaam en hun seksualiteit als iets kostbaars te beschouwen – laat staan hun ziel! Dit kan niemand anders stoppen dan de vrouwen zelf.

De moeite waard

Het lijkt erop dat mensen tegenwoordig nauwelijks nog in staat zijn om zomaar een leer te 'gehoorzamen'. Eerder willen zij alles zelf begrijpen en hun eigen inzichten volgen. Daarom zou het goed zijn om meer over de

wetmatigheden betreffende de natuur en het spirituele wezen van de seksualiteit (en dus ook van vrouwen) te weten te komen. Met zijn seksualiteit is de mens tot zoveel meer in staat dan kortstondig plezier. Het onbekende terrein tussen psyche en spiritualiteit, evenals de religieuze of spirituele wetmatigheden rond seksualiteit zijn nog niet wetenschappelijk onderzocht, maar dit is wel dringend nodig. Er valt hier nog veel te ontdekken en het lijkt de moeite waard.

Overgenomen met toestemming van [Katholiek Nieuwsblad](#).

KNMG opnieuw geen voorstander van gedwongen anticonceptie

[KNMG, 23 januari 2015](#)

Onder de titel “Anticonceptie onder dwang geen oplossing” meldt de KNMG opnieuw dat gewongen anticonceptie om meerdere redenen geen oplossing is voor kindermishandeling bij kwetsbare ouders. In 2012 nam de artsenorganisatie een zelfde standpunt in. Vanuit Rooms-katholiek perspectief zijn de bezwaren tegen gedwongen anticonceptie ook meerdere malen opgesomd op deze website:

[L. Hendriks over gedwongen anticonceptie](#)

[Zenit over gedwongen anticonceptie](#)

Paus tegen grote gezinnen?

[Katholiek Nieuwsblad, 21 januari 2015](#)

door Jan Peeters

[KatholiekNieuwsblad](#)

De boodschap was subtiel verpakt maar duidelijk: volgens het NOS-Journaal is paus Franciscus geen voorstander van grote gezinnen.

Aanleiding was de inmiddels wereldwijd bekende ‘konijnen-uitspraak’ van paus Franciscus op de terugvlucht naar Rome na zijn bezoek aan de Filippijnen. Volgens het NOS-Journaal zou de paus gezegd hebben dat “katholieken zich niet verplicht moeten voelen veel kinderen te krijgen”, al blijft hij bij het standpunt dat “geboortebeperving ook op natuurlijke wijze” kan. Vervolgens werd de bewuste passage als volgt vertaald: “Sommige mensen denken, en vergeef me het woordgebruik, dat goede katholieken hetzelfde moeten doen als konijnen. Nee, dat is geen verantwoord ouderschap.”

Hij zei het echter anders: “Sommigen denken dat - excuseert u mij voor het woord - we om goede katholieken te zijn, moeten zijn als konijnen. Nee. Verantwoord ouderschap.” Hij verwees daarmee naar de smadelijke manier waarop door sommigen over katholieken wordt gedacht, zelfs alsof dat nastrevenswaardig zou zijn. “Nee”, zei de paus, “verantwoord ouderschap.” De voice over van het Journaal gaf daar vervolgens een eigen

draai aan: “Franciscus gaf als voorbeeld een moeder met zeven kinderen die allemaal met een keizersnede ter wereld waren gekomen. Dat de vrouw een achtste kind wilde noemde hij onverantwoordelijk.”

Wat ontbrak was de context waarin de paus dat zei. Hij sprak over openheid voor het leven als basisvoorwaarde voor het huwelijk. Wanneer een of beide partners dat intentioneel uitsluiten kan dat het huwelijk zelfs ongeldig maken, benadrukte hij. “Maar dit betekent niet dat christenen achter elkaar kinderen moeten krijgen. Ik heb een paar maanden geleden een vrouw vermaand omdat zij na zeven keizersneden zwanger was van de achtste. ‘Jij wilt toch geen zeven wezen achterlaten?’ Dat is God tergen. Er bestaat verantwoord ouderschap.” Het ging hem daarbij blijkbaar niet om het kindertal, maar om de gezondheidsrisico’s die de ouders namen.

Franciscus verdedigde paus Paulus VI die met zijn door velen verguisde encycliek *Humanae Vitae* waarschuwde tegen het wereldwijd oprukkende neomalthusianisme. Diens visie was niet “ouderwets” of “gesloten”, maar juist “profetisch”, aldus de Argentijnse paus. Dat Paulus VI gelijk had blijkt volgens Franciscus uit de lage vruchtbaarheidscijfers in Italië en Spanje die met rond 1,5 ver onder de benodigde 2,5 zitten om de huidige bevolking op peil te houden.

De meeste commentaren misten de waarschuwing van de paus dat deze landen armoede te wachten staat als gevolg van de aanhoudend lage geboortecijfers. Dat volgde uit het antwoord op een vraag waarin werd gesteld dat de meeste Filippino’s de enorme armoede in hun land wijten aan het feit dat Filippijnse vrouwen gemiddeld meer dan drie kinderen baren. “Ik geloof dat het aantal van drie per gezin volgens de deskundigen belangrijk is om het bevolkingspeil in stand te houden”, antwoordde de paus. “Drie per echtpaar. Wanneer dit lager uitvalt, gebeurt het andere uiterste, zoals in Italië, waar ik heb gehoord dat er in 2024 geen geld meer is om de pensioenen uit te betalen door de bevolkingsdaling. Daarom is het sleutelwoord dat de Kerk altijd gebruikt dat van verantwoord ouderschap”, aldus de paus.

Bepleit de paus daarmee het beperken van het kindertal tot drie per echtpaar? Nee, hij zegt dat het gemiddelde van drie nodig is om de bevolking op peil te houden, waarmee hij de door de vraagsteller als hoog aangemerkte gemiddelde kindertal relativeerde en afzette tegen de gevolgen van onderbevolking door een te laag vruchtbaarheidscijfer. “De aanwezigheid van kinderrijke gezinnen is de hoop voor de samenleving”, zei Franciscus eind december tijdens een ontmoeting met de Italiaanse bond voor grote gezinnen. “Het feit dat jullie broers en zussen hebben doet jullie goed”, zei hij tot de aanwezige kinderen. “Zonen en dochters van een kinderrijk gezin zijn vanaf de eerste kinderdagen vaardiger tot broederlijke gemeenschap. In een vaak door egoïsme gekenmerkte wereld is het kinderrijke gezin een school van solidariteit en delen. En deze houding komt vervolgens de hele samenleving ten goede.”

Hij haalde bij die gelegenheid scherp uit naar de Italiaanse overheid die niets doet met de grondwettelijke plicht kinderrijke gezinnen extra te steunen. “Ieder gezin vormt een cel van de samenleving, maar het kinderrijke gezin is een rijkere, vitalere cel, en het is in het belang van de staat daarin te investeren!”, aldus paus Franciscus.

Overgenomen met toestemming van [Katholiek Nieuwsblad](#).